

Богатое кочевническое погребение из Донбасса

Резюме

Статья посвящена материалам из погребения кочевницы у с. Новоивановка Амвросиевского района Донецкой области. Имеющиеся данные позволяют восстановить картину обряда погребения. Захоронение было произведено под курганной насыпью в прямоугольной яме. Над ямой находилось погребение лошади. Интересно крестообразное положение костяков коня и человека. Погребенная лежала головой на восток, в деревянном гробу; ее сопровождал разнообразный богатый инвентарь. Анализ последнего позволяет датировать погребение концом XII — началом XIII в.

С. О. БЕЛЯЕВА

Розкопки поселення кінця XIII—XIV ст. на Сумщині

Поселення поблизу с. Озаричі Конотопського району Сумської області розташоване за 2 км на південь від села, в ур. Лутимнини Грудки на горбі-останці, який омивається старицею*. Висота близько 2 м над рівнем давнього русла.

В жовтні 1971 р. тут проводилися розвідувальні розкопки (рис. 1). Для з'ясування стратиграфії і розмірів поселення було закладено шість шурфів, зроблено дві зачистки краю підвищення над старицею. Простежена така стратиграфія: під дерном потужністю 0,1 м залягає шар чорного гумусованого піску потужністю 0,2—0,45 м, а під ним — коричневого товщиною 0,16—0,2 м, нижче — світлий материковий пісок. Культурні залишки XIII—XIV ст. зафіксовані у ґрунті та підґрунті. У зачистці виявлено контури наземного житла прямокутної форми, значно пошкодженого пізнішою ямою.

Оскільки шурф № 6 показав інтенсивну насиченість шару знахідками, тут було закладено розкоп загальною площею 56 м². На глибині 0,2 м від поверхні на тлі світлого піску чітко окреслювались контури прямокутного у плані житла розмірами 7×5 м, орієнтованого з півночі на південь. На цій ділянці було також три ями. Яма № 1 розташована в південно-західному куті житла (рис. 2), кругла в плані, діаметром 1,4 м, з похилими стінками та рівним дном. Вона заповнена чорним гумусованим піском з фрагментами кераміки та кістками тварин, що свідчить про її господарське призначення. Яма № 2 виявлена у північно-західному куті, овальної форми, розмірами 2×1,8 м, глибиною 0,7 м від рівня підлоги. Вміст ями — біла глина, на дні — чорний гумусований пісок, під яким починався сірий, а потім жовтий материковий пісок. На її дні знайдено вінець чавунного казана. Яма № 3 розміщувалася в південно-східному кутку, мала овальну форму, розміри — 3×2,5 та глибину 0,9 м від рівня долівки. Заповнення аналогічне ямі № 2. На дні трапились розвали двох посудин.

Ями № 1, 3 частково перекривала біла глина. Біля ями № 2 також була глина. Житло зруйноване пожежею, бо зверху його вкривав суцільний шар вугілля, верхні шари глини, наявні всередині споруди, обпалені. Крім того, є сліди обпалених дерев'яних конструкцій, які частково зберегли своє первісне положення в північно-східному кутку. Тут залиши-

* Поселення відкрили автор та місцевий краєзнавець Б. П. Філіпенко в травні 1971 р.

лися нижні частини дерев'яних опор, вкопаних на відстані близько 50 см одна від одної.

Наявність двох ям з білою глиною свідчить, що ця споруда являла собою залишки гончарної майстерні.

При розкопках житла та в шурфах знайдено уламки посуду, кістки тварин, залізні знаряддя праці та зброю. Два ножі мають шилоподібні

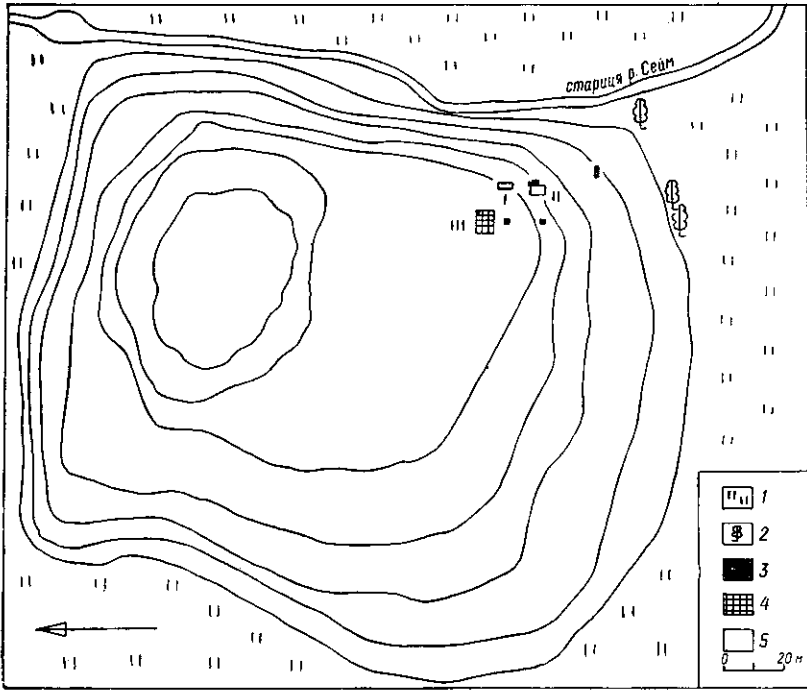

Рис. 1. Загальний план поселення:

1 — луг, 2 — дерева, 3 — шурф, 4 — розкоп, 5 — зачистка.

держакі, леза довжиною 9 та 12 см; третій ніж — із зламаним держакіом, довжина леза 14 см (рис. 3, 1—3). Серед знахідок є ключ (рис. 3, 4), масивний рибальський гачок (рис. 3, 5), три шила (рис. 3, 7—9), тригранний наконечник стріли (рис. 3, 6), тесло (рис. 4, 1) та втульчастий наконечник списа (рис. 4, 3).

Згадані вище фрагменти чавунного казана за формою вінець нагадують керамічний посуд. Діаметр казана 24, товщина стінок 0,4 см (рис. 4, 2). Крім того, знайдено шматки криці, три точильних бруски, гральну кістку з просвердленими отворами, які залиті свинцем.

Кераміка виготовлена на гончарському крузі. Тісто добре відмучене, з домішкою піску, колір поверхні — білий, червоний, сірий, чорний, всередині світлий. Більшість фрагментів має сліди повторного випалу, кіптяви.

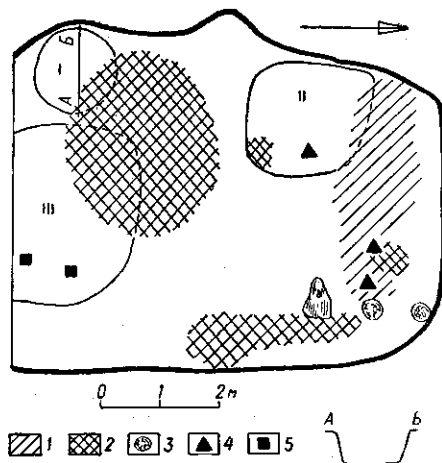

Рис. 2. План житла II:

1, II, III — господарські ями; 1 — біла глина, 2 — обпалена червона глина, 3 — залишки дерева, 4 — чавун, 5 — розвали посудин.

Посуд можна поділити на кілька груп. I групу характеризують опуклобокі горщики з майже прямою шийкою, різко виділеними плічками (рис. 5, 1), інколи гостроребристі (рис. 5, 2). Вінець відігнуті назовні у вигляді комірця, їхні діаметри 10—16, товщина стінок 0,6—0,8 см. II група репрезентована також опуклобокими горщиками з білої глини. Звужена шийка плавно переходить в плічка, ребристі вінця (рис. 5, 3) діаметром

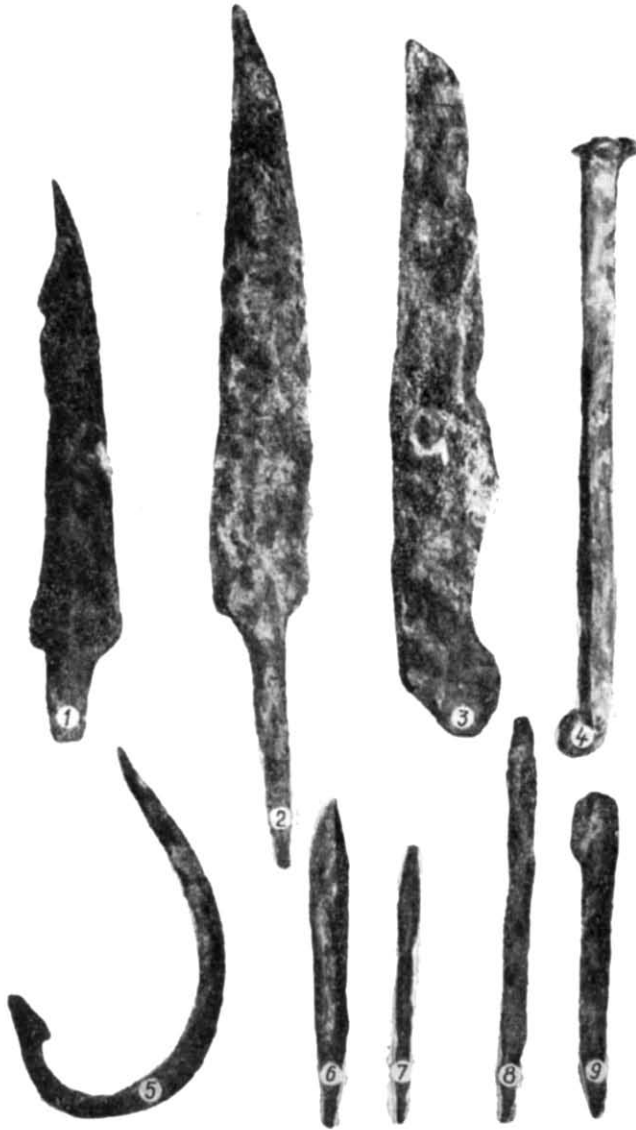

Рис. 3. Залізні знаряддя праці та зброя.

20, товщина стінок 0,4 см. III групу становить посуд, який за формою аналогічний кераміці II групи, але має вінця манжетоподібного типу з потовщенням у нижній частині на зовнішньому боці (рис. 5, 4), інколи з уступом для покриття на внутрішньому (рис. 5, 5). До IV групи належать горщики з короткою, слабо виділеною шийкою, яка переходить в опуклобокий тулуб, вінця відігнуті назовні, валикоподібні. Вони тонкостінні, крихкі, чорного кольору на зовнішній поверхні, світлі на внутрішній, деякі з них мають уступ для покриття. Діаметр вінця 14—18, товщина стінок 0,6 см (рис. 5, 6, 7).

Рис. 4. Залізні знаряддя праці та зброя.

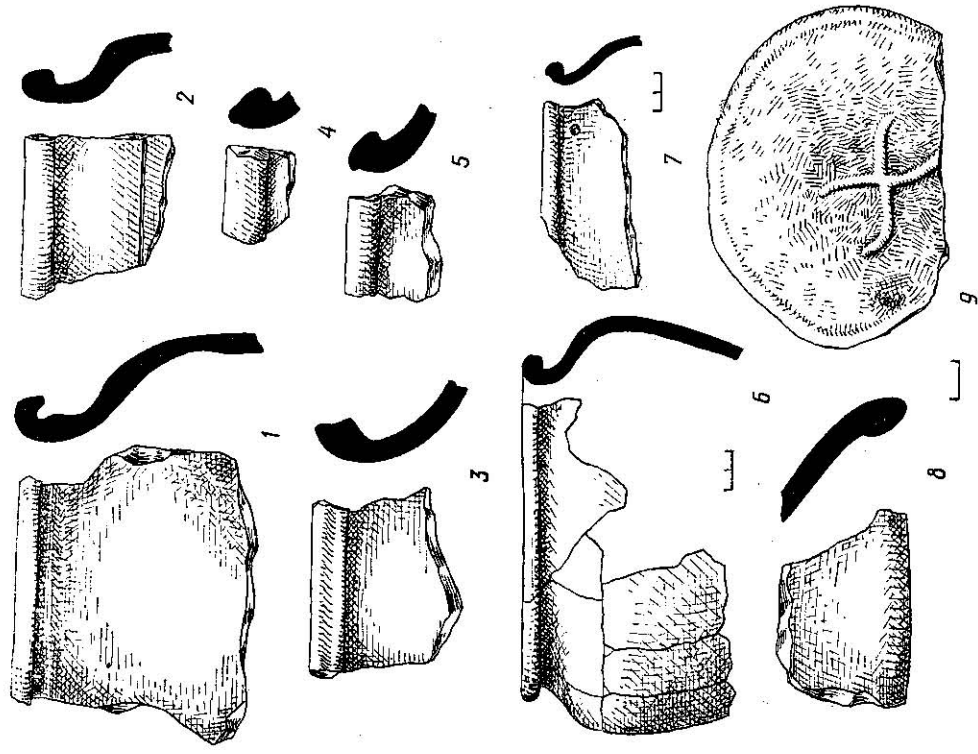

Рис. 5. Кераміка.

Серед знахідок — конусоподібна накривка червонуватого кольору з потовщенням у вигляді валика на внутрішньому боці. Вона прикрашена лінійним орнаментом (рис. 5, 8). Денця описаної кераміки досить тонкі, одне має х-видне клеймо (рис. 5, 9).

Тип орнаментациї близький до давньоруського. Його складовими елементами були врізні лінії та мотив хвилі. Орнамент на плічках та тулубі посудин інколи спускається досить низько.

Розглянуті вироби знаходять аналогії в кераміці пам'яток XIII—XIV ст. — з Ломоватого, хут. Половецького, Сокильців, Комарівки¹, хоч і відрізняються тоншими стінками та ретельнішим виконанням.

На підставі виявлених фрагментів чавунних казанів і типу кераміки поселення можна датувати другою половиною XIII—XIV ст., тобто періодом татаро-монгольської навали. Цей період найменш вивчений в середньовічній археології України, і його дослідження є важливим завданням.

С. А. БЕЛЯЕВА

Раскопки поселения конца XIII—XIV вв. на Сумщине

Резюме

В октябре 1971 г. проведены разведочные раскопки поселения у с. Озаричи Конотопского района Сумской области. В процессе исследования найдены остатки двух жилищ. Одно из них, почти полностью раскопанное, представляло собой гончарную мастерскую. При раскопках обнаружены орудия труда, оружие, фрагменты чугунного котла, керамика, которую автор разделяет на четыре группы по форме.

Находка чугуна и аналогии керамики позволяют датировать селение концом XIII—XIV вв., временем татаро-монгольского ига. Этот период наименее изучен в средневековой археологии Украины, в связи с чем раскопки памятника приобретают большое значение.

---

¹ Э. А. Симонович. Раскопки поселения Ломоватое 2.—КСИИМК, вып. 79. М., 1960, стор. 21—26; В. И. Довженок, М. П. Кучера. Отчет о работе древнерусской экспедиции 1956 г. на Роси.—НА ІА АН УРСР; М. П. Кучера. Про одну групу середньовічної кераміки на території УРСР.—Слов'яно-руські старожитності. К., 1969, стор. 174—181; А. И. Кубышев. Раскопки средневекового поселения XI—XV вв. у с. Комаровка.—Археологические исследования на Украине в 1967 г., вып. II. К., 1968, стор. 49—51.